

ברכת 'מעין שבע' מחוץ לבית הכנסת

אך אעפ"כ, בדברי הראשונים מובא, **שגם כשבטל הטעם לא בטלה התקנה:**

ריטב"א שבת דף כד עמוד ב ד"ה ורבנן:
והאידנא (וגם כעת), דליתא לההיא סכנה (שכבר אין את אותה סכנה) - **לא בטלה תקנתא** (התקנה) ממקומה, **דכיון דתקון תקון**, (שמכיוון שנתקנה התקנה, שוב אינה זהה ממקומה).

ב. בית חתנים ובית אבלים

בדברי כמה מן הראשונים מבואר, שאין לברך את ברכת מעין שבע שלא בבית הכנסת:

בית יוסף אורח חיים סימן רסח:
כתב הגאון מהר"י אבוהב ז"ל בשם ספר המנהגות, דבבית חתנים ואבלים, **דליכא טעמא (שלא שייך הטעם) דמאחרים לבוא שיהיו ניזקין**, לא אמרינן (אין אומרים) ברכה אחת מעין שבע.

❖ **מדוע לדעה זו אין לברך מעין שבע שלא בבית הכנסת, אך אעפ"כ יש לברך בבית הכנסת שבעיר? הלא בשניהם לא שייך טעם התקנה!**

כתב הריב"ש (שו"ת הריב"ש סימן מ):
אין אומרים אותה בבית חתנים ובבית האבל, **לפי שמתחלה לא נתקנה אלא בבית הכנסת** שהיו הכל באין שם, ושהיתה בשדה במקום סכנת מזיקין. וכן אין מקדשין ואין מבדילין שם ומקצצין בהרבה דברים.

אמנם, ישנם ראשונים שסברו שניתן לברך ברכה זו גם בבית האבל:

אורחות חיים הלכות אבל אות יא:
ובתפלת ערבית של שבת (בבית האבל) אין אומרים ברכה מעין שבע... ויש מקומות אומרים ברכה מעין שבע, ולא 'במה מדליקין'. **יש מקומות אומרים הכל**, וכן עיקר, דאין אבילות בשבת.

אך בשולחן ערוך (או"ח רסח, י), נפסק כדעה הראשונה:
אין אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים, דליכא טעמא (שלא שייך הטעם) דמאחרין לבוא שיהיו ניזוקין.

אולם, יש מקומות שנהגו **על פי הסוד** להתייחס לברכה זו כאל חזרת הש"ץ, ולאומרה בכל תפילה בציבור (וכן דעת הגר"מ אליהו, בשו"ת מאמר מרדכי ח"ד סימן טז):

הקדמה:

תיקנו חכמים שהחזן יאמר אחרי תפילת ערבית של שבת את ברכת 'מעין שבע'. ברכה זו נקראת כך משום שיש בה את תמצית כל שבע הברכות שאומרים בתפילות השבת. ברכה זו יקרה היא, ותוקנה להיאמר בליל שבת לאחר שקיבלנו עלינו את קדושת השבת.

שאלה: האם יש לברך את ברכת 'מעין שבע' בליל שבת, ביחידה שבה ממשיכים להתקיים מנייני תפילה בימים אלו (בהתאם להנחיות הרבצ"ר) מחוץ לבית הכנסת?

א. מקור הדין וטעמו

בגמרא מבואר (בדרך אגב), שיש לברך את ברכת מעין שבע ('מגן אבות בדברו') בתפילת ליל שבת:

תלמוד בבלי שבת דף כד עמוד ב:
דאמר רבא: יום טוב שחל להיות בשבת, **שליח ציבור היורד לפני התיבה ערבית** (לברכת 'מעין שבע') אינו צריך להזכיר של יום טוב (ולומר בחתימת הברכה: 'ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל והזמנים', אלא רק 'מקדש השבת' בלבד), שאילמלא שבת, אין שליח צבור יורד ערבית ביום טוב... (ובאופן עקרוני) אפילו בשבת נמי (גם) לא צריך (היה לברך ברכה זו, אלא) **ורבנן הוא דתקוני** (חכמים הם שתיקנו לברך אותה) **משום סכנה**.

רש"י על הגמרא הנ"ל:
שליח ציבור היורד ערבית - המתפלל ברכת מעין שבע: 'קונה שמים וארץ, מגן אבות בדברו'.

משום סכנה - מזיקין, שלא היו בתי כנסיות שלהן בישוב (אלא מחוץ לעיר), וכל שאר לילי החול היו עסוקין במלאכתן, ובגמרא מלאכתן מתפללין ערבית בביתן, ולא היו באין בבית הכנסת. אבל לילי שבת באין בבית הכנסת, וחשו (וחששו חכמים) **שיש** (אנשים) **שאין ממהרין לבוא ושוהין לאחר תפלה, לכך האריכו תפלת הצבור** (ותיקנו לברך את ברכת מעין שבע).

דהיינו, שחכמים חששו לשלומם של המאחרים לתפילה, שלא יישארו לבדם מחוץ למקום יישוב, במקום בו מצויים מזיקים, ולכן קבעו ברכה נוספת שתאריך את תפילת הציבור (תקנה זו לא נתקנה בימות החול, כיוון שרבים לא הגיעו להתפלל בבית הכנסת בהם, והסתפקו בתפילה בביתם).

לפי טעם זה, בבית הכנסת שבתוך העיר, שאין בו חשש מזיקין (כפי שמצוי בימינו), לכאורה אין לברך את ברכת מעין שבע.

בן איש חי שנה שניה פרשת וירא אות י':

ברכה מעין שבע, אין עיקר טעם שלה הוא מה שכתוב שנתקנה בשביל המתאחרין בבית הכנסת שבשדה, **אלא באמת יש בה צורך גדול על פי הסוד, והוא במקום החזרה.** לכן גם אם מתפללין ציבור בבית חתנים ואבלים וכיוצא שאין שם ספר תורה, **חייבין לומר** ברכה מעין שבע. וכן פשט המנהג בעיר הקודש ירושלים לאומרה בכל מקום שמתפללים בעשרה, אף על פי שאין שם ספר תורה, וזה המנהג נתפשט מזמן רבינו הרש"ש ז"ל, וכמו שכתוב בספר פרי האדמה, וכן הנהגת פה עירנו ישמור עליה אלקים, בעזרת ה' יתברך.

אולם, פוסקים רבים חולקים על כך, וסוברים שאין לברך אלא בבית הכנסת וכדומה, ורק בירושלים נהגו לברך גם שלא בבית הכנסת, מפני רוב קדושתה:

ילקוט יוסף אורח חיים סימן רסז סעיפים כח-כט:

אין לשלוח צבור לומר ברכה מעין שבע אלא **אך ורק בבית כנסת**, במקום הקבוע לתפלה. אבל אם מתפללים בבית חתנים ובבית אבלים, וכיוצא בזה, אין לומר ברכה זו. **ובירושלים** שקדושתה חמורה, **נהגו לברך ברכה זו בכל מקום, שמפני רוב קדושתה חשובה כבית כנסת.** ובמקום מנהג לא אמרין ספק ברכות להקל. וכל זה בירושלים **העתיקה** שקדושתה מרובה. ואם נהגו לומר ברכה מעין שבע גם בירושלים **החדשה**, אין זו ברכה לבטלה. בפרט שכך היה המנהג...

כשהצבור מתפלל בליל שבת **בבית מדרש**, מקום שמתקבצים שם ולומדים בצוותא, יש לומר שם ברכה מעין שבע. אבל **חדר שליד בית הכנסת**, שלפעמים מכניסים לשם ספר תורה, אין לומר שם ברכה מעין שבע.

ג. מקום קבוע לתפילה

נחלקו האחרונים מהו מקום הקבוע לתפילה שניתן לומר בו ברכת 'מעין שבע':

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן רסז סעיף טו:

אם קובעים מקום להתפלל בו בעשרה איזה זמן, כגון בירידת שרגילים לקבוע מקום על **כמה שבועות**, יש מי שהורה לאמרה שם, שגם שם יש המאחרין לבוא (ושייך טעם התקנה).

משנה ברורה סימן רסז ס"ק כד:

כשיש קביעות על איזה (של כמה) **ימים, ויש ספר תורה אצלם**, וכמו בירידים - דומה לבית הכנסת קבוע ואומרים.

יש שהצריכו שיתפללו שם את כל התפילות באותם הימים:

אשל אברהם סימן רסז ס"ק ח:

נראה שאין זאת כי אם בשקבוע לכמה ימים **רצופים** להתפלל בציבור **שחרית מנחה מעריב**, מה שאין כן כשמתפללין רק בשחר ולא בערב, או להיפך, או בלי רצופים בהימים, צריך לעיין אם לברך, וספק ברכות להקל.

המהרי"ל (בהלכות תפילה סעיף יב) התייחס לעניין **נפילת אפיים**, **לדין חצר בית הכנסת, שפתח בית הכנסת פתוח אליה:**

ואמר: המתפלל בחצר בית הכנסת, כל זמן שפתח בית הכנסת פתוחה, נופל ומכסה פניו כשאומר תחנה. ואם הפתח נעולה, יאמר תחנה בלתי כסוי עינים, דאז לא מצי (אינו יכול) לקיים 'ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה'.

בשו"ת מנחת יצחק, למד מדבריו לדין ברכת מעין שבע:

שו"ת מנחת יצחק חלק י סימן כא:

נראה דבנידון דידן (בנידון שלנו), **אם יתפללו בשטח שלפני הבית שבו הספר תורה בקבע - יש לאומרו**, דאותו מקום חשיב כבית שבו הספר תורה, כמו שכתב מהרי"ל (לגבי נפילת אפיים)...

ד. הלכה למעשה

על פי דף ההנחיות ההלכתיות של הרבנות הצבאית לשבת בצל הקורונה:

א. במניין שמתקיים מחוץ לבית הכנסת, אין אומרים ברכת מעין שבע, אלא אם כן המקום קבוע לתפילה גם בימות השבוע.

ב. במניין שמתקיים בחצר בית הכנסת, יכולים לומר ברכת מעין שבע.

ג. המתפלל ביחידות, אינו אומר ברכת 'מעין שבע' (אף כשמתפלל בבית כנסת).

'והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל
יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית
מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,
סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן
כתיבה ועריכה: טור' ר' יהודה בן חיים
הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com
להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה),
סרקו את הקוד הבא:

